

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

แผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7-8 จัดการอนุรักษ์พิทักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่าไม้ ให้เกิดความยั่งยืนและรักษาคุณภาพของระบบนิเวศจากนโยบายการประกาศขยายพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ในรูปแบบของอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ป่า รวมทั้งการกำหนดคุณภาพลุ่มน้ำชั้น 1A และ B ชั้น 2 3 4 5 เป็นเครื่องมือในการปิดกั้นสิทธิการใช้ประโยชน์จากป่า อันเป็นปัจจัยการพึงพิงและการดำรงชีวิตในป่าของชาวไทยภูเขาในอดีต เกิดการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติระหว่างประชาชนกับรัฐ (อนกนาคะบุตร, 2536 : 183)

การบริหารจัดการป่าของหน่วยงานรัฐตามนโยบายที่กล่าวมาข้างต้นมีนัยว่ารัฐกำลังนิยามความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกว่า “ชาวเขา” ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บนพื้นที่สูงว่าเป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ ตัดไม้ทำลายป่า ปลูกและผลิตยาเสพติด ความเข้าใจและการนิยามความหมายดังกล่าวเป็นการให้ความหมายทั้งในเชิงความเป็นชาติพันธุ์และสิทธิความเป็นพลเมืองที่ไม่ใช่พลเมืองไทยที่แท้จริง ถือเป็นพลเมืองชายขอบที่มีแต่ความล่าช้า ห่างไกลเข้าถึงยาก ไม่มีสิทธิมีเสียงกำหนดชะตากรรมชีวิตตัวเองหรือต่อรองอำนาจใด ๆ หากมองย้อนกลับมาที่ชุมชนชาวเขา (Chusak Wittayapak, 1996 : 2) พบว่าชาวเขาเหล่านั้นกำลังเผชิญต่อทาง 3 แพร่งของการปรับชีวิตปรับวิถีการเกษตร ตลอดจนการปะทะสังสรรค์ติดต่อกับสังคมใหญ่ ระหว่างการอยู่รอดในระดับพื้นฐานของการพอกินพอกลดปี หรือการปรับระบบเกษตรเข้าสู่การผลิตเพื่อขาย การปลูกพืชเศรษฐกิจป้อนตลาด ตลอดจนการปรับวิถีชีวิตของชุมชนการเกษตรเข้าสู่การจัดการ ดินน้ำ ป่าไม้ ในเชิงอนุรักษ์ เพื่อแลกกับการถูกย้ายลงจากที่สูง โดยแรงกดดันของรัฐ โดยเฉพาะหน่วยงานราชการกรมป่าไม้ สถานการณ์ปัญหาดังกล่าวรัฐอ้างและให้เหตุผลว่า ระบบการผลิตของกลุ่มชาวเขabenพื้นที่สูง โดยเฉพาะไร่หมุนเวียน และใช้พื้นที่ป่าไม้เหมาะสมและไม่มีประสิทธิภาพ มีการปลูกพืชเสพติด และคุกคามต่อความมั่นคงของชาติมาโดยตลอด (อนกนาคะบุตร, 2536 : 184). รัฐจึงจำเป็นที่จะต้องกำหนดนโยบายและแนวทางป้องกันรักษาป่าด้วยการออกกฎหมายประกาศพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่หลากหลายรูปแบบ เพื่อปกป้องพื้นที่และรักษา

ความหลากหลายทางชีวภาพ จึงจำเป็นที่จะต้องอพยพชาวเขาเหล่านี้ลงมาสู่พื้นราบ (Chusak Wittayapak, 1996 : 2-7)

จากสถานการณ์ปัญหาดังกล่าวได้สู่การอพยพชาวเขаб้านแม่ส้านที่อาศัยอยู่บนอุทยานแห่งชาติดอยหลวง เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2537 โดยดำเนินการอพยพชาวเขาทั้งสิ้น 5 กลุ่มบ้าน คือบ้านแม่ส้าน บ้านป่าคา บ้านแม่ต๋อม บ้านห้วยฮ่อมเฝ้า และบ้านห้วยฮ่อมลีซอ จำนวน 2 เผ่า จำนวน 168 ครอบครัว มีประชากรที่อพยพทั้งสิ้น 885 คน (ศอ.ชช.ทก3, 2538 : 8) นับถึงปัจจุบันเป็นเวลา 3 ปีกว่า ที่ชาวเขาเหล่านี้ถูกอพยพ ผู้วิจัยอยากทราบว่าหลังจากโครงการอพยพชาวเขาดังกล่าวอพยพชาวเขาลงมาสู่พื้นราบที่บ้านแม่ฮ้อย - ผาซ้อ ผลกระทบที่ตามมาจากโครงการเกิดอะไรขึ้นบ้าง โดยเฉพาะผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมและปัจจัยที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการอพยพชาวเขา

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมภายในชุมชน อันเนื่องมาจากโครงการอพยพชาวเขา
2. เพื่อศึกษาปัจจัยภายนอกและภายในที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมภายในชุมชนชาวเขา

1.3 ขอบเขตการวิจัย

1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่และประชากร

ผู้วิจัยกำหนดชุมชนบ้านวังใหม่ อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง เป็นพื้นที่ดำเนินการศึกษา เหตุผลในการคัดเลือกพื้นที่เพื่อทำการวิจัยครั้งนี้ มีดังนี้

1.3.1.1 ชุมชนบ้านวังใหม่เป็นชุมชนชาวเขาที่ถูกอพยพมาจากอุทยานแห่งชาติดอยหลวงในปี พ.ศ 2537 ระยะเวลาถึงปัจจุบันรวมเวลาได้ 7 ปีเศษ

1.3.1.2 ชุมชนบ้านวังใหม่มีขนาดของชุมชนไม่ใหญ่เกินไปและเป็นชุมชนที่กระจายกระจายมีขนาดครัวเรือนประมาณ 168 หลังคาเรือน มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 983 คน เป็นชาย 516 คน เป็นหญิง 469 คน

1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมภายในชุมชนอันเนื่องมาจากโครงการอพยพชาวเขาจะมีขอบเขตเนื้อหา ดังนี้

1.3.2.1 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมภายในชุมชนอันเนื่องมาจากโครงการอพยพชาวเขา

1. การเปลี่ยนแปลงด้านคุณภาพชีวิต

- ด้านสุขภาพ
- ด้านการศึกษา
- ด้านรายได้ - รายจ่าย
- ด้านอาชีพ
- ที่อยู่อาศัย
- ด้านอาหาร

2. การเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อม

- ลักษณะการใช้ที่ดิน
- การพัฒนาแหล่งน้ำ
- การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน
- การพัฒนาป่าไม้

1.3.2.2 ปัจจัยภายนอกและภายในที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมภายในชุมชน ได้แก่

1. ปัจจัยภายนอก ได้แก่

- ข่าวสารข้อมูล
- โครงการอพยพ
- รูปแบบการพัฒนา
- เศรษฐกิจ สังคม ระบบนิเวศ

2. ปัจจัยภายใน ได้แก่

- การเรียนรู้
- การปรับตัว
- ทักษะคติ
- วัฒนธรรมประเพณีขนเฝ้า รวมถึงระบบความเชื่อ ค่านิยมและ ระบบเครือข่ายชุมชน

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลง หมายถึง เงื่อนไขที่ทำให้ประชาชนเกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งในการศึกษาค้างนี้แบ่งเป็นปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก

ปัจจัยภายใน หมายถึง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม ปัจจัยภายในในที่นี้ หมายถึง การเรียนรู้ การปรับตัว ทักษะคิด วิเคราะห์ชุมชน

ปัจจัยภายนอก หมายถึง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม ปัจจัยภายนอกในที่นี้จะหมายถึง ปัจจัยทางด้านข่าวสารข้อมูล โครงการอพยพรูปแบบการพัฒนา เศรษฐกิจ สังคม ระบบนิเวศ

การเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการพัฒนาการของคนและชุมชนที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์เรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชนตลอดเวลา

การปรับตัว หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงของบุคคล ชุมชนที่เกิดขึ้นให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่ตนดำรงอยู่ โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ การถ่ายทอด และการปรับความรู้สึกและความเป็นอยู่ให้สอดคล้องกับเป้าหมายที่บุคคลและชุมชนกำหนดไว้

ทัศนคติ หมายถึง ความคิดของคน ชุมชน ที่มีต่อสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นในอดีตและปัจจุบัน

วัฒนธรรมชนเผ่า หมายถึง ประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรมของชนเผ่า

ข่าวสารข้อมูล หมายถึง สื่อที่คน ชุมชนได้รับรู้จากภายนอกและภายในชุมชน

นโยบายการพัฒนา หมายถึง กระบวนการพัฒนาอย่างมีแบบแผนของรัฐที่มีต่อคนในชุมชนนั้น ๆ

เศรษฐกิจ หมายถึง สภาพทางเศรษฐกิจของบุคคล และเศรษฐกิจชุมชนบ้านวังใหม่

สังคม หมายถึง ลักษณะสภาพความเป็นอยู่ของคนที่อยู่ร่วมกันภายในชุมชน

นิเวศ หมายถึง ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน

โครงการอพยพ หมายถึง โครงการอพยพชาวเขาบ้านวังใหม่

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากโครงการอพยพชาวเขา ทางด้านคุณภาพชีวิตได้แก่ด้านสุขภาพ การศึกษา รายได้ - รายจ่าย อาชีพ ที่อยู่อาศัย อาหาร และการปรับเปลี่ยนทางด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ลักษณะการใช้ที่ดิน การพัฒนาแหล่งน้ำ การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานและการพัฒนาป่าไม้